

ПОРЕЂЕЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

СВЕТ ОКО НАС / ПРИРОДА И ДРУШТВОУ РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Програм наставе и учења предмета Свет око нас у првом и другом разреду и Природа и друштво у трећем и четвртном разреду основног образовања и васпитања у Републици Србији развијен је на завичајном принципу.

Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* – дома, школе, насеља / дела насеља у коме ученик живи. У II разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Крај*¹, а завршава се у IV разреду државом *Србијом*.

Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе и у том смислу **све друштвене и природне појаве и феномени који се изучавају у овим предметима проучавају се у контексту ученичког непосредног окружења, насеља, краја/завичаја и државе Србије. Из тог разлога опште образовни садржаји овог предмета су у директној вези са националним садржајима, јер се све друштвене и природне појаве проучавају у контексту ученичког непосредног окружења, насеља, завичаја и државе Србије.** Зато се сви садржаји овог предмета могу сматрати националним садржајима.

Табеларни приказа оквира проучавања природних и друштвених појава по разредима.

	ПРВИ РАЗРЕД	ДРУГИ РАЗРЕД	ТРЕЋИ РАЗРЕД	ЧЕТВРТИ РАЗРЕД
Оквир унутар ког се остварују предметни исходи по разредима.	Непосредно окружење ученика – дом, школа, насеље / део насеља у коме ученик живи	Насеље са околином	Крај у коме ученици живе	Држава Србија

ПРЕДМОНТО ПОДРУЧЈЕ МОЈА ОКОЛИНА, ПРЕДМОНТ МОЈА ОКОЛИНА И ПРИРОДА И ДРУШТВО У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

¹Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичај произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.

Програм за предмето подручје Моја околина у првом разреду, програм предмета Моја околина у другом и трећем разреду и програм предмета Природа и друштво у четвртном и петом разреду основног образовања и васпитања у Републици Српској развијен је на целовитом развоју свих потенцијала детета до личног максимума, поштујући притом актуелни ниво детета, развијање свести о личном и групном идентитету, подстицање интересовања и природне радозналости ученика за активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, као и њихове међусобне повезаности.

Оквир проучавања о природним и друштвеним појавама, њиховим процесима и међусобној повезаности у првом разреду је *Непосредно окружење ученика – дом, школа, насеље*, у другом *Место и околина*, у трећем се продубљују садржаји у оквиру проучавања *Место и околина*, у четвртном *Република Српска* и у петом *Република Српска и Федерација БиХ*.

Табеларни приказ оквира проучавања природних, друштвених и техничко информатичких појава по разредима.

ПРВИ РАЗРЕД	ДРУГИ РАЗРЕД	ТРЕЋИ РАЗРЕД	ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	ПЕТИ РАЗРЕД
Непосредно окружење ученика – дом, школа, насеље	Место и околина	Место и околина	Република Српска	Република Српска и Федерација БиХ

ЗАКЉУЧАК

Упоређивањем Програма наставе и учења предмета Свет око нас и Природа и друштво у Рублици Србији са Наставним програмом подручја Моја околина и предмета Моја околина и Пророда и друштво у Републици Српској долази се до закључка да су садржаји проучавања засновани на истом принципу ређања садржаја по разредима. Основни принцип је дидактички принцип од ближег ка даљем. Садржаји су у програмима дефинисани према оквиру проучавања заснованом на завичајном принципу. Дакле, све природне и друштвене појаве и процеси и њихова међусобна зависност проучавају се од ученичког најнепосреднијег окружења (дома и школе) па до Републике Србије, односно Републике Српске и Федерације БиХ.

Програмски садржаји овог предмета су у директној вези са националним садржајима, јер се све друштвене и природне појаве проучавају у контексту ученичког непосредног окружења, насеља, краја/ентитета и државе. Зато се сви садржаји овог предмета могу сматрати националним садржајима. Нема разлике у приступу садржајима у програмима Републике Србије и Републике Српске из наведених предмета.

Оно по чему се програми разликују јесте ниво општости/конкретности дефинисаних програмских исхода. У програмима Републике Србије исходи су на високом нивоу општости, док су исходи у програмима Републике Србије конкретнији. На један исход из програма Републике Србије, долази десетак исхода у програмима Републике Српске, из наведеног разлога. То је питање оријентације и договора о приступу изради програма што ни на који начин не утиче на избор садржаја, већ на ниво конкретности понуђених садржаја.

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

АНАЛИЗА

Упоредном графичком анализом програма Републике Српске и Републике Србије, може се закључити да се програми у погледу исхода разликују утолико што исходи у програму Републике Српске више воде ка оном нивоу постигнућа који је везан за препознавање, именовање, уочавање, разликовање. Исходи у програму Републике Србије, премда имају и овакве фомулације, разноврснији су и већински усмерени на активнији, мерљивији исходовни процес који задире у нивое постигнућа као што су тумачење, анализа, примена, закључивање, повезивање.

У погледу садржаја програми имају исте три основне области – Језик, Књижевност, Језичка култура, само су другачије организоване у самом програму са другачијим поделама на подобласти. У програмима Републике Српске у оквиру области Књижевност постоји и подобласт Читање у оквиру чега треба да се савлада артикулација и вештина читања. Ове области нема у програмима Републике Србије. У оквиру одељка Култура изражавања у програму Републике Српске само за 6. разред (што је еквивалентно програму за 5. Републике Србије) постоји и подобласт Филмска и сценска култура.

Упоредном анализом конкретних садржаја у подобластима:

Граматика и Правопис: садржаји у овим областима се у највећој мери поклапају. У програму Републике Српске за 6. разред и програму Републике Србије за 5. разред – садржаји се скоро 90% поклапају. Програм Републике Српске за овај разред предвиђа и садржаје везане за синтаксу, што није случај са програмом Републике Србије; у програму за 7. разред Републике Српске и 6. разред Републике Србије, садржаји се у мањој мери поклапају. У Програму Републике Српске, за овај разред предвиђени су садржаји из области синтаксе, који се у Републици Србији обрађују тек у наредном разреду, док у програму Републике Србије за дати разред постоје делови из морфологије којих нема у програму Републике Српске. Садржаји из фонетике се у највећој мери поклапају (У Републици Србији се не ради као посебна промена везана за рефлекс гласа јат), као и обрада заменица. Глаголски облици се у програму Републике Српске обрађују једним делом у претходном разреду а једним делом у овом, док се у програму Републике Србије обрађује један њихов део у овом разреду, а други део се преноси у наредни разред. У

програму за 8 разред Републике Српске и 7. разред републике Србије, садржаји се у већој мери поклапају. У програму Републике Српске за овај разред постоје садржаји којих нема у програмима републике Србије – напоредни односи међу паралелним објектима, субјектима, атрибутима, слагање реченичних делова, а у програму Републике Србије садржајем је предвиђена обрада синтагме што није случај са програмом Републике Српске. У програмима за 9. односно 8. разред, садржаји се у великој мери поклапају. До непоклапања долази у обиму тема из историје језика. У програму републике Српске нису предвиђени садржаји везани за дијалекте српског језика и језике националних мањина. У том програму се не ради ни синтеза садржаја из синтаксе.

Књижевност

Садржаји везани за област Књижевност у програмима Републике Српске се у 50% поклапају са садржајима у програму Републике Србије (укључујући и оне садржаје који се у Републици Србији обрађују у неком другом разреду). У осталих 50% спадају дела која се не обрађују у Републици Србији а везана су за стваралаштво писаца из Босне и Херцеговине (или у пар случајева реч је о светским писцима чија су друга књижевна дела предвиђена у програму Републике Србије). У програмима Републике Србије заступљен је и изборни концепт којим се тражи самосталност наставника (и ученика) у планирању наставе и достизању исхода те у том смислу постоји изборни део лектире где ученици и наставници од 15 понуђених дела бирају 3–6. Због тога програми Републике Србије и у обавезном делу и у изборном предвиђају обраду читавог низа савремених домаћих писаца за децу (Урош Петровић, Игор Коларов, Јасминка Петровић, Љубивоје Ршумовић, Градимир Стојковић...) и страних (Кајо Ритер, Џемс Крис, Селинцер, Реј Бредбери...) чега нема у програмима Републике Српске. У програмима Републике Србије заступљени су и класици 20. века у српској и светској књижевности (Вељко Петровић, Исидора Секулић, Милош Црњански, Момчило Настасијевић, Растко Петровић, Станислав Винавер, С. Велмар Јанковић, Давид Албахари, Џек Лондон, Алфонс Доде, Дино Буцати, Итало Калвино, Владимир Набоков...). У програмима Републике Српске не постоји одељак за научнопопуларне и информативне текстове који је обавезан у програмима Републике Србије, па тако у тим програмима нема садржаја везаних за Николу Теслу, Милутина, Миланковића, Михаила Пупуина, Мику Аласа и сл. Исто тако, у програмима Републике Српске нису заступљени садржаји везани за Доситеја Обрадовића. У погледу народне епске поезије у Републици Србији она се обрађује по тематским и хронолошким циклусима а у програмима Републике Српске тај принцип није заступљен па често долази до неподударања обрађиваних песама у истим разредима у обе земље.

Језичка култура / Култура изражавања

Садржаји у овој области се подударају у 50%. У програмима Републике Српске они у највећој мери прате садржаје из области Граматика и усмерени су на увежбавање правописних правила везаних за те садржаје. Програми се подударају у погледу практиковања говорних и писаних вежби, развијања знања о функционалним стиловима и критичким или есејистичким представљањима уметничких дела, усменим и писаним описима екстеријера и ентеријера, портрета... само се не подударају увек разреди у којима

се ти садржаји обрађују. У програмима Републике Србије у овој области предвиђени су и садржаји везани са семантику и стилистику – архаизми, неологизми, жаргонизми, синоними, антоними, деминутиви, аугментативи, хипокористике....

ЗАКЉУЧАК

Уколико би се у будућности тежило уједначавању програмом наставе и учења Републике Србије и Републике Српске, постоји заједничка основа од које се може кренути са усклађивањем исхода и садржаја.

ИСТОРИЈА

Програм наставе и учења историје у Републици Србији је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове за сваку од тематских целина дати и садржаји. Поменуте тематске целине обухватају садржаје из опште и националне историје док су теме у Наставном програму историје у Републици Српској подељене на оне које обухватају садржаје из националне и на оне које се тичу опште историје. Нпр. у Републици Србији тема у осмом разреду носи назив *Свет, Европа и српски народ у југословенској држави у периоду Хладног рата* док је исти садржај у програму у Републици Српској део две теме *Свијет после Другог свјетског рата* и *Социјалистичка Југославија (1945–1991)*.

Програми историје за пети разред у Републици Србији, односно шести разред у Републици Српској имају идентичне хронолошке оквире, то је период старог века. Иако се хронолошке границе у програмима историје за остале разреде основне школе не поклапају, садржаји који се тичу развијања националног идентитета и неговања српске културе су подједнако заступљени. Нпр. садржај у програму историје за осми разред у Републици Српској – *Први српски устанак до 1805. године; Даљи ток Првог српског устанка (1805–1813); Организација устаничке власти; Други српски устанак; Прва владавина Милоша Обреновића* истоветан је садржају који је дат у програму историје за седми разред у Републици Србији – *Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај)*.

Упоређивањем *Програма наставе и учења историје* у Републици Србији са *Наставним програмом историје* у Републици Српској (Табеле број 1, 2, 3 и 4) долази се до закључка да су садржаји који се у њима налазе у највећој мери идентични. Програми из историје се првенствено разликују у различитом нивоу конкретности исхода и хронолошкој граници у појединим разредима. На основу анализе садржаја и тема програма може се константовати да су сви истакнути историјски догађаји, процеси и личности у наставним програмима Републике Србије и Републике Српске једнако заступљени.

ГЕОГРАФИЈА

АНАЛИЗА

У Републици Србији ученици у шестом разреду по програму наставе и учења изучавају друштвену географију. У Републици Српској, ученици седмог разреда изучавају регионалну географију Европе.

Област која је заједничка за програме је Географија Европе, део који ученике упознаје са регионалном поделом Европе и природним и друштвеним одликама, али не и део који се односи на изучавање регија у Европи. Изучавање регија Европе је у Републици Србији реформом програма предвиђено за седми разред, када се изучавају континенти. На основу анализе, може се закључити да су садржаји који се односе на изучавање појединих регија Европе и земаља у оквиру њих, у Републици Српској веома широки и предвиђају да се ученици упознају са географским одликама већине земаља у Европи, док је по програму у Републици Србији, у седмом разреду предвиђено да се ученици упознају са специфичним (репрезентативним) примерима земаља у Европи.

Садржаји попут Географска карта и Друштвено-географска обележја на Земљи се у Републици Српској изучавају у шестом разреду, у мањем обиму, узимајући у обзир чињеницу да током шестог разреда изучавају и физичку географију. Ове теме ученици у Републици Србији изучавају у шестом разреду. Тема Држава и интеграциони процеси није издвојена у програму Републике Српске, али њени елементи се могу видети у седмом разреду, у теми Друштвено-географске одлике Европе.

Анализа

У седмом разреду, ученици у Републици Србији изучавају регионалну географију континената, док се у Републици Српској изучава регионална географија ваневропских континената, јер је Европа изучавана у седмом разреду. У програмима постоје и разлике у регионално-географској подели проучаваног простора (нрп. регионална подела Африке). У Републици Србији, ученици у седмом разреду, изучавањем Јужне Европе, изучавају и државе Балканског полуострва (Србију, БиХ, Хрватску), док ученици у Републици Српској ове земље изучавају у деветом разреду.

У Републици Србији ученици у осмом разреду по програму наставе и учења изучавају регионалну географију Србије, а у Републици Српској, ученици у деветом разреду изучавају регионалну географију Босне и Херцеговине и Републике Српске.

У завршним разредима основног образовања, у оба програма изучава се, у уводном делу Југоисточна Европа, с тим што се у Републици Српској детаљније изучавају географске одлике наведеног простора које укључују и природне и друштвене одлике, док се у Србији изучавају само интеграциони и дезинтеграциони процеси. У првој теми, поред ЈИ Европе, у програму Републике Српске, изучавају се и Хрватска, Црна Гора и Србија, док се у Републици Србији ове земље, као и БиХ, изучавају у седмом разреду (у оквиру теме Географске регије Европе). Након тога, у програму Републике Српске прелази се на детаљније изучавање простора Босне и Херцеговине и Републике Српске, док се по програму наставе и учења за осми разред у Републици Србији изучава географија Србије. Тема Заштита и унапређење животне средине у програмима у Републици Србији није издвојена као засебна, већ је заступљена у свим програмима, кроз различите садржаје. У програму наставе и учења за осми разред у Републици Србији издвојене су и теме Природна и културна баштина Србије и Срби у региону и дијаспори, док сличне теме нису издвојене у програму Републике Српске.

ЗАКЉУЧАК

На основу анализираних програма, у другом образовном циклусу, ученици у Републици Србији и Републици Српској изучавају исте садржаје. Основна разлика је то што исте садржаје изучавају у различитим разредима и што су поједини садржаји у мањој или већој мери заступљени кроз издвојене теме/области (нпр. Држава и интеграциони процеси, Заштита и унапређење животне средине...) или као делови тема/области за достизање исхода учења (примери конкретних држава...).

Исходи за крај разреда су у програмима наставе и учења у Републици Србији општији, формулисани су на нивоу разреда, док су у Републици Српској операционализовани, а на то указује, осим формулације и број исхода.